

Norske vægtlodder fra fjortende aarhundrede / beskrevne af C.A. Holmboe.

Contributors

Holmboe, C. A. 1796-1882.
Royal College of Surgeons of England

Publication/Creation

Christiania : Trykt hos Brøgger & Christie, 1863.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/vcfk49am>

Provider

Royal College of Surgeons

License and attribution

This material has been provided by This material has been provided by The Royal College of Surgeons of England. The original may be consulted at The Royal College of Surgeons of England. where the originals may be consulted. This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

1/4.

NORSKE VÆGTLODDER

FRA

FJORTENDE AARHUNDREDE,

BESKREVNE

AF

C. A. HOLMBOE,
PROFESSOR LL. OO.

UNIVERSITETSPROGRAM FOR ANDET HALVAAR 1863.

CHRISTIANIA.

TRYKT HOS BRØGGER & CHRISTIE.

1863.

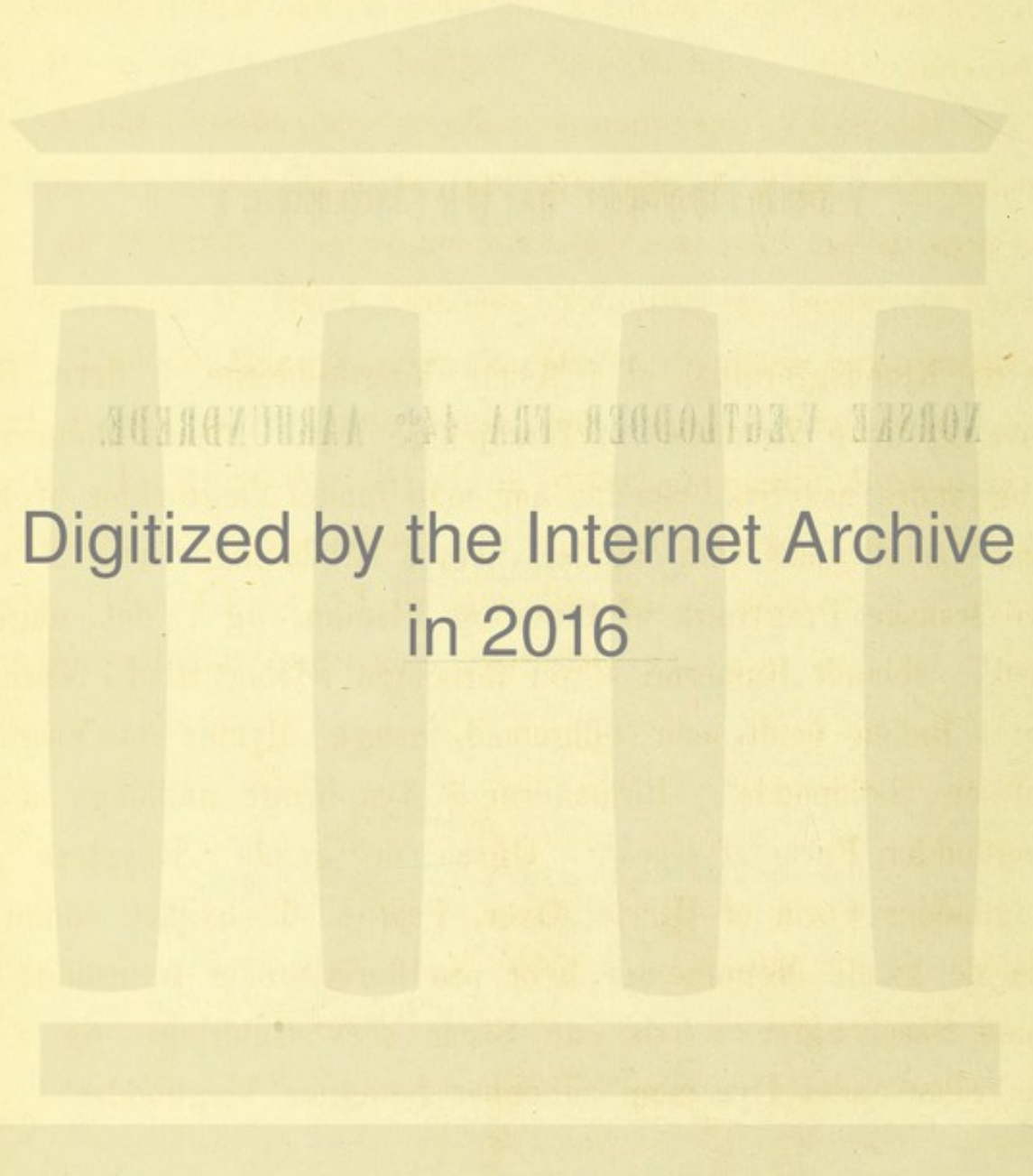
NORSKE VÆGTLODDER FRA 14de AARHUNDREDE.

Monnaies de l'Inde, des Indes et de l'Asie par D. de Sionville et de l'Inde par D. de Sionville. Paris. 1792.
The Monnaies of India, described by D. de Sionville.

From the Asia. P. 1. Pl. II. No. 10. Monnaies des Indes et de l'Asie par D. de Sionville.
Pl. II. No. 10.

Yah. Narrative of a mission to the court of Ava. p. 151.

Revue. I. Monnaies des Indes et de l'Asie. Pl. II. No. 10.

Digitized by the Internet Archive
in 2016

<https://archive.org/details/b22462983>

Norske Vægtlodder fra 14de Aarhundrede.

Det er en Kjendsgjerning, at i Asien Vægtlodderne i flere Stater have haft og have Skikkelse af forskellige Dyr. Blandt Ruinerne af Ninive og andre assyriske Stæder har man fundet Vægtlodder af Form dels som Løver dels som Ænder, hvoraf Afbildninger ere at see i det store franske Pragtværk af Botta og Flandin, og i det engelske af Layard¹. Iblandt Ruinerne af en forlængst ødelagt Stad i Nærheden af Behat i Indien fandt man tilligemed mange Mynter et Vægtlod i Form af en Skildpadde². Birmanerne i Ava bruge nutildags at give sine Vægtlodder Form af Gjæs³. Ogsaa de gamle Ægyptere gave sine Vægtlodder Form af Hjorte, Oxe, Faar o. fl., hvilket endnu kan sees paa de gamle Monumenter, hvor paa flere Steder fremstilles Personer med Skaalvægter, i hvis ene Skaal sees Guldringe og i den anden et eller andet Dyr, som aabenbar betegner Vægtloddet⁴.

¹ *Monuments de Ninive, découverts et décrits par Botta, mesurés et dessinés par Flandin. Layard, The Monuments of Niniveh, illustrated in one hundred Plates.*

² *Prinsep, Ind. Antiq. V. I. Pl. IV No. 16.* Mynterne formenes at være fra de første Aarhh. eft. Chr. F.

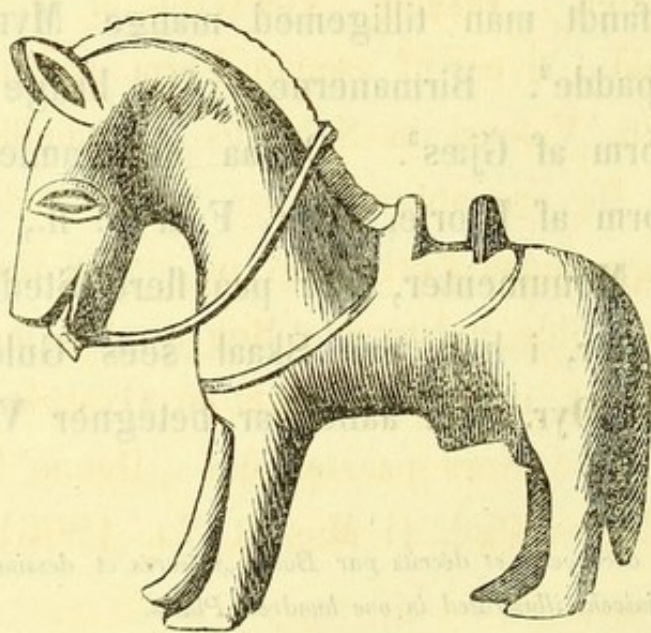
³ *Yule, Narrative of a mission to the court of Ava p. 157.*

⁴ *Rosellini, I Monumenti dell'Egitto e della Nubia. Mon. Civ. Tav. LI.*

Denne Kjendsgjerning i Forening med min Overbeviisning om, at der i Oldtiden har bestaaet en ængere Kulturforbindelse mellem Asien og det skandinaviske Norden, end man hidtil har havt Anledning til at antage, bragte mig for nogen Tid siden paa den Tanke, at nogle smaae Heste og Oxer af Kobber eller Bronze, som opbevares i de norske Antiquitets-Museer, maaskee kunde være Vægtlodder¹. For at prøve min Gissnings Rigtighed, erholdt jeg af vort Antiquitetsmuseum udlånt de 8 Stykker saadanne Figurer, som der opbevares, hvorhos Hr. Cand. mag. O. Rygh, Museets midlertidige Bestyrer, havde den Godhed at tilføie Opgave over de Steder, hvor de ere fundne. Ved at veie disse otte Stykker, erholdt jeg følgende Resultater:

1. En Hest med Sadel og Bidsel, funden i Jorden paa Gaarden Saxlund, i Stange Præstegjæld, Hedemarkens Amt (No. 2590 i Museet), veier 13 Lod 3 Qvintin 26 Æs.

Den afbildes her i fuld Størrelse.

¹ Man har hidtil ikke vidst, hvad Bestemmelse disse Dyrfigurer have havt. Nogle have gjettet paa Idoler, som *Urda I. S. 191*, Andre paa Legetøi.

2. En lignende Hest, funden i Jorden i Aas Præstegjæld, Agershuus Amt (No. 322 i Museet), veier 13 L. 3 Qv. 24 Æs.

3. En mindre Hest uden Sadel og Bidsel, funden paa Gaarden Hauger i Vestbye Pgd., samme Amt (No. 2009), veier 6 L. 3 Qv. 44 Æs.

4. En lignende, funden paa Gaarden Doltorp i Hølands Pgd., samme Amt (No. 1161) veier 6 L. 1 Qv. 36 Æs.

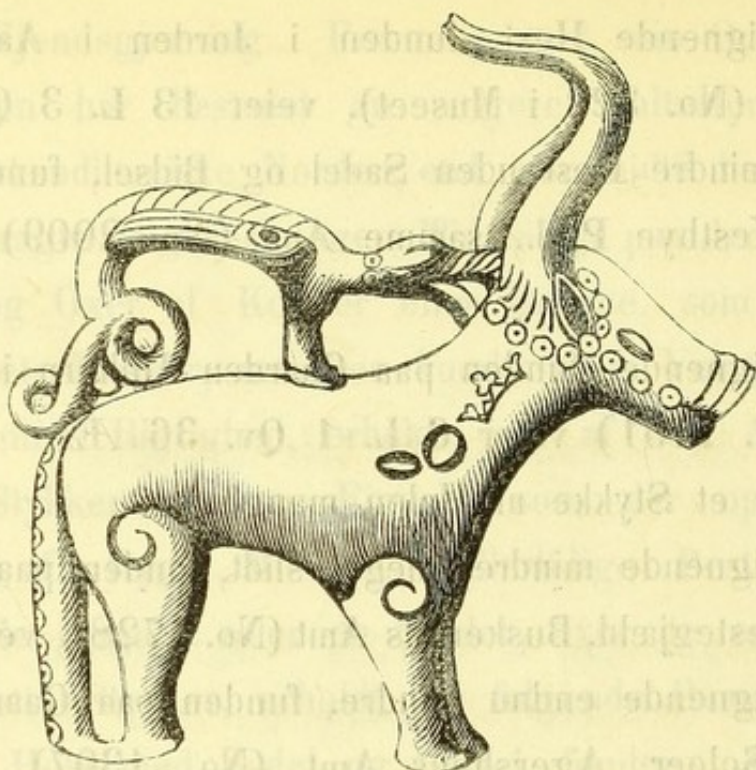
Ørene og et Stykke af Halen mangle.

5. En lignende mindre, meget slidt, funden paa Gaarden Øvre Hoen i Ekers Præstegjæld, Buskeruds Amt (No. 1728), veier 3 L. 48 Æs.

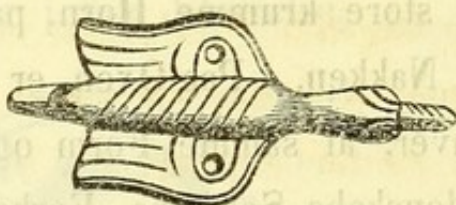
6. En lignende endnu mindre, funden paa Gaarden Amundrød, Waaler Pgd. i Soløer, Agershuus Amt (No. 1307). Den er saa medtagen af Slid, at en Gisning om den oprindelige Vægt bliver meget usikker. Nu veier den 3 Qv. 40 Æs.

7. En Oxe med store krumme Horn, paa hvis Ryg sidder en Drage, som bider den i Nakken. Paa Oxen er stemplet en heel Deel Ringe med et Punkt i hver, af samme Form og Størrelse som paa de af mig i Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger for 1862 S. 171 ere omtalte. De ere anbragte paa begge Sider af Hovedet, omkring Hornene, langs nedad Forbenene og nedad Halen. Der er endvidere paa den høire Side indstemplet Bogstavet O, med en Krone i skraa Stilling mod Bogstavet, og under dette en Oval, hvori en Streg. Paa den venstre Side er et Kors paastemplet. Denne Oxe er funden ved Krokstad-Elven i Ekers Pgd. (i Museet No. 1866), og veier 13 L. 3 Qv. 54 Æs.

Den er her afbildet i fuld Størrelse.

Dragen seet ovenfra er saadan

8. En mindre Oxe uden Drage paa Ryggen. Paa denne er anbragt smaae Ringe, som paa den foregaaende, men i noget ringere Antal, og paa høire Side Bogstavet h. For dette Bogstavs Skyld meddeles et Billede af Oxen i Contour.

Den er funden paa Gaarden Skie i Skie Sogn, Krokstad Pgd. Agershuus Amt (No. 2043) og veier 7 L. 24 Æs.

Begge Oxe ere i Kroppens truncus hule med Aabning under Bugen. Hestene derimod ere solide.

Da jeg vidste, at der i Bergens Museum findes lignende Figurer, henvendte jeg mig til Hr. Adjunct Henrichsen med Anmodning om at meddele mig disses Vægt. Han opfyldte strax velvilligen mit Ønske og meddeelte mig følgende Fortegnelse, som jeg, for den lettere Henviisnings Skyld længere hen, her vil anføre med fortløbende Numere i Forbindelse med de før omtalte:

9. En Koe med store krumme Horn og paa Ryggen en bevinget Drage, der bider den i Nakken. Den har en heel Deel smaae Ringe (ligesom No. 8 og 9) paastemplede.

Den er fra Agerø i Romsdal (i Museet No. 1599) og veier 12 Lod 2 Qv. 2 Ørken (32 Æs).

10. En Hest, fra Vinje i Thelemarken, besat med smaae Ringe, som de foregaaende Numere. Den har om Bugen en aaben Ring, hvorpaa lignende smaa Ringe ere indstemplede (No. 1600). Lidt af det ene Forbeen er afbrukket; den veier 6 L. 2 Qv. 2 Ørken.

11. En Hest, med særegne Tegn, der ved Slid ere blevne

utydelige. Findestedet er ei angivet (No. 1601). Den veier 3 L. 1 Qv. 2 Ørken.

12. En Hest, besat med mange af de før omtalte smaae Ringe, funden i Oppedal i Hardanger (No. 1602), og veier $13\frac{1}{2}$ Lod.

13. En Hest, funden paa Bergenhuus Fæstning, er meget medtagen (No. 1603) og veier nu 1 L. 1 Qv. 2 Ørken.

14. En Tyr, har et Hul gennem Hovedet under Hornene og et andet gennem den nedre Deel af Halsen, samt har mistet det ene Horn (No. 1605). Den veier nu 2 L. 2 Qv. 3 Ørken 8 Æs.

Sammenligner man nu de Stykker, som ere saavidt conserve-rede, at man kan danne sig en rimelig Mening om deres oprindelige Vægt, seer man strax, at man har tre Grupper for sig, der forholde sig til hverandre som 1, $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{4}$; thi

No. 1 = 13 L. 3 Qv. 26 = 202,56 franske Grammer

- 2 = 13 - 3 - 24 = 202,45 — —

- 7 = 13 - 3 - 54 = 204,27 — —

- 9 = 12 - 2 - 32 = 184,74 — —

- 12 = 13 - 2 - „ = 197,45 — —

have aabenbar oprindelig skullet betegne samme Vægteenhed.

No. 3 = 6 L. 3 Qv. 44 = 101,22 franske Grammer

- 4 = 6 - 1 - 36 = 93,45 — —

- 8 = 7 - „ - 24 = 103,80 — —

- 10 = 6 - 2 - 32 = 96,60 — —

angive tydeligt nok en Vægteenhed halv saa stor som foregaaende, og

No. 5 = 3 L. „ Qv. 48 = 46,62 franske Grammer

- 11 = 3 - 1 - 32 = 49,51 — —

betegne atter en Vægteenhed halv saa stor som nærmest foregaaende, eller en Fjerdedeel af den første.

Spørgsmaalet om, hvilken Eenhed der ligger til Grund for disse Lodder, er let at besvare. Det kan ingen anden være end den gamle norske Mark, der svarede til 14 Lod 2 Qv. 34 Æs af vor nugjældende saakaldte cølnske Vægt eller Sølvvægt¹. Sammenligner man nemlig ovennævnte Lodder med den her anførte, vil man finde, at de ei ved Slid og Oxydering, efter i nogle hundrede Aar at have ligget i Jorden, have tabt mere end rimeligt kunde være.

Markloddet No. 7 = 13 L. 3 Qv. 54 Æs. sml. med Normalvægten 14 Lod 2 Qv. 34 Æs har tabt 2 Qv. 44 Æs eller omtrent 5 pCt.

Halvmarksloddet, No. 8 = 7 L. 24 Æs. sml. med Norm. 7 L. 2 Qv. 17 Æs har tabt 1 Qv. 57 Æs eller lidt over 6 pCt.

To-Øreloddet No. 11 = 3 L. 1 Qv. 32 Æs sml. med Norm. 3 L. 3 Qv. 8 Æs har tabt 1 Qv. 40 Æs eller omtrent 11 pCt.

At de mindre Lodder forholdsviis have lidt mere end de større, er en naturlig Følge af, at de have en større Overflade i Forhold til deres Tyngde.

Da de Lodder, som her omhandles, ere mere end tre hundrede Aar yngre end de nysnævnte fra Ringerige, hvilket nedenfor skal blive godtgjort, er der Mulighed for, at Markens Tyngde i denne lange Periode kan være bleven en Smule forringet; men, at dette i al Fald maa have været ubetydeligt, kan godtgjøres ved tvende Documenter.

¹ Denne Værdie er udfunden ved Hjælp af 10 Stykker Lodder, der i Aaret 1825 fandtes i en he-densk Gravhøi paa Ringerige, og hvis Vægt er specificeret i *Nord. Tidsskrift for Oldkyndighed* I. S. 401.

Det ene er det Regnskab, som den pavelige Tiende-Indsamler, Huguitio, Aar 1286 aflagde for de i Norge indsamlede Penge. Her heder det i Slutningen, at han medbragte til Rom et norsk Vægtlod, som ved Sammenligning med den romerske Vægt gav det Resultat, at den norske Mark var $\frac{1}{4}$ Untse og 4 Gran lettere end den romerske¹. Eftersom nu den romerske Vægt ligesiden den gamle Republiks Dage, d. v. s. i to tusinde Aar ikke synderligen har forandret sig, tør man med Sikkerhed antage, at Marken i Slutningen af 13de Aarh. havde samme Tyngde som i vore Dage, nemlig = 219,44 Grammer. Trækker man herfra $\frac{1}{4}$ Untse + 4 Gran, faaer man ud 212,52 Grammer eller 14 L. 2 Qv. 11 Æs. I de Dage var Nøiagtigheden i saadanne Sager ikke større end at Lodder af lidt forskjellig Tyngde kunne have været brugte som berettigede ved Siden af hinanden. Huguitio har vel ogsaa under sin Omreisen bemærket nogen Forskjel i Markens Tyngde, og, for ikke at komme tilkort i sit Regnskab, maaskee med Flid valgt et af de letteste Lodder, han stødte paa.

Det andet Document er en i et kongl. Brev af 1529 omtalt Qvittering, hvori 43 Mark norsk Vægt siges at være lige med 39 Mark cølnsk Vægt². Efter denne Angivelse bliver den norske Vægt = 212,05 Grammer, naar den nu i Cøln gjældende Mark lægges til

¹ En af Prof. Munch tagen Afskrift af dette Document opbevares i det norske Rigsarchiv. Udtrykkene ere: „Item est attendendum, quod dictus Collector ad Curiam Romanam pondus regni Norvegici unius libræ in plumbo sub suo sigillo, quod . . . (mange Navne paa Personer, i hvis Nærværelse Seglet blev brudt) fuit apertum et eodem pondere examinato cum libra ponderis Romani, apparet quod Marcha ad pondus Norvegiæ sit minor quam Marcha ad pondus Romanum quarta parte uncie et IIII granis pro qualibet Marcha.“

² Extrakt af Brevet findes i *Samlinger til det norske Folks og Sprogs Historie* VI. S. 25. Ved cølnsk Mark forstaaes her formentlig den i Danmark under dette Navn gjældende Mark for Sølvvægten, der nu er = 234,969 Grammer, henved $\frac{1}{2}$ pCt. tungere end den i Cøln nu gjældende.

Grund for Beregningen. Hvorimod den vilde blive omtrent $\frac{1}{12}$ pCt. tungere, dersom man baserede Beregningen paa den nu i Danmark gjældende cølnske Mark¹.

Flere af Lodderne ere forsynede med en heel Deel smaae Ringe med et Punct i Midten, af samme Form og Størrelse, som de, der findes paa de kugleformige Lodder, jeg i en anden Afhandling (Vid. Selsk. Forhandlinger 1862 S. 171) har omtalt; og da disse Ringe, som der anført, have havt til Hensigt, dels at sikre Lodderne mod forsætlig Forringelse, dels at angive de Vægteenheder, som Lodderne repræsenterede, kunde man ved de nu omhandlede Lodder ogsaa tænke sig en dobbelt Hensigt af de smaae Ringe. Jeg har derfor talt dem paa nogle Lodder, men finder, at de ikke staae i noget Forhold til Loddernes Vægt, hvorfor man her kun kan tænke paa den førstnævnte Hensigt med Ringene.

De paa Lodderne No. 7 og 8 forekommende Bogstaver antager jeg, ere de kongelige Stempler, der autoriserede dem til offentlig Brug. Bogstavet h paa No. 8 er saa aldeles ligt Initialet af Kong Hákon Magnussøns Navn paa nogle af hans i Oslo prægede Mynter, at man ikke kan tage feil. Reversen af en saadan fremstilles her til Sammenligning.

¹ Om den norske Marks Vægt i Middelalderen vil der blive handlet udførligere i min Indledning til Schives Værk: *Norges Mynter i Middelalderen*.

At disse Mynter tilhøre Håkon den Femtes eller Håkon den Sjettes Regjering, er vist; men hvilken af dem de bør tillægges, har man hidtil ikke kunnet udfinde. Samtidige Mynter med det samme Bogstav h, i hvis Midte Bogstavet M (Magnus, Faderens Navn) er anbragt, hjælpe heller ikke til at løse Gaaden, da Magnus Lagabøter var den førstnævntes og Magnus Eriksen var den andens Fader. Turde man bygge paa den Forudsætning, at de to med Bogstaver stemplede Lodder vare omtrent samtidige, da maatte man antage, at Loddet No. 8 skrev sig fra Håkon den Sjettes Regjeringstid. Thi Bogstavet O paa No. 7 betegner upaatvivlelig Kong Olaf, Håkon den Sjettes Søn. Ligesom Bogstavet her har Krone, saaledes har det ogsaa Krone over paa denne Konges Bracteater, ihvorvel i sædvanlig Stilling. Man sammenligne hosstaaende Afbildning af en af

Olafs Bracteater. Kronens skjæve Stilling paa Oxen er en Følge af, at der har været graveret særskilt Stempel, som en uøvet Haand har anbragt paa Vægtloddet. Den Skik, at sætte Krone over Fyrsternes Initial paa Vægtlodder, synes først under Olafs Regjering at være indført, uagtet dens Anbringelse over Bogstavet paa Bracteater (endda ikke paa Heelmynter) allerede var indført under hans Fader¹.

¹ Blandt Sager, som pleie at findes i hedenske Gravhøie i Danmark, anfører *Arntkiel* i sit Værk: *Cimbrische Heyden-Begräbnisse 3 Th. S. 308 ein Ochsen-Bild von Kupffer* og giver en Afbild-

Saameget er vist, at de her omtalte Lodder have været i Brug i det 14de Aarhundrede. Hvorvidt man samtidigt har brugt Heste- og Oxe-Formen, lader sig for Tiden ikke afgjøre. Maaskee har man paalagt de forskjellige Fabrikanter at benytte hver sin Form, for at lette Controllen.

Det er mig bekjendt, at der i mange Museer, saasom i Stockholm, Lund, Kjøbenhavn, Schwerin og Wien, opbevares lignende smaae Billeder af Heste og Oxe. Det vilde være interessant og instructivt at kjende disses Vægt, da man derved tilnærmelsesviis kunde erfare, hvad Forhold der i den senere Middelalder fandt Sted mellem de forskjellige Landes Vægteenhed.

Medens jeg er beskæftiget med Correcturen af denne Afhandling erholder jeg velvillig Meddelelse fra Hr. Rigsantiquar Hildebrand om de tre Bronzeheste, som opbevares i det kongelige Museum i Stockholm, nemlig:

ning deraf, som ei er meget forskjellig fra de her omtalte, og som paa samme Sted, som paa vor No. 7 har en Krone indstemplet, hvis Form tydeligt nok henviser den til den sildigere Middelalder. At denne Oxe er, som de norske, et Vægtlod, kan ikke betvivles.

Ligesom Hakon VI er den første Regent i Norge, som har ladet sætte Krone over sit Navns Begyndelsesbogstav paa Penge, saaledes har jeg heller ikke andensteds stødt paa denne Skik førend mod Slutningen af 14de Aarh. Den franske Konge Carl VI (1364—1380) var den, som i Frankrig indførte Skikken. At anbringe det kronede Bogstav (eller endog blot Krone) paa Penge, er rimeligviis gaaet forud for dets Anbringelse paa Lodder.

1. En fra Örmjält i Bullarens Herred i Bohus Län, vægtig
23 Ort = 97,75 fr. Gr.

2. En fra en Ættehøi i Sollefteå Sogn i Ångermanland, med
et stort Hul igjennem. Den veier nu 21 Ort = 89,25 fr. Gr.

3. En uden bekjendt Findested, erholdt fra en Samling i
Skaane, veier 12 Ort 40 Korn = 52,70 fr. Gr.

Ved No. 2 gjør Hr. H. den Bemærkning, at den, hvis Hullet ei
havde været, rimeligviis vilde have været af samme Vægt som No. 1,
og at den blev fratagen en Bondekone, som var utrøstelig over Tabet
og tilbød sin bedste Koe, naar hun kunde faae den „allt ondt botande
hästen“ tilbage.

Dersom Angivelsen, at den er funden i en Ættehøi, er paali-
delig, da ligger deri et Beviis paa, at man i den Egn allerede havde
saadanne Lodder i Brug i hedensk Tid. Jeg finder det dog sandsyn-
ligere, at Hesten er funden udenpaa Høien.

No. 1 og 2 maae antages at have været Halvmarkslodder og
No. 3 et To-Øreslod.

